

LAVANDA (LAVANDULA OFFICINALIS) O'SIMLIGINING BOTANIK TASNIFI VA AGROTEXNOLOGIYASI

Xursanova Shahnoza Farhod qizi

O'zMU Jizzax filiali " Biotexnologiya " yo'nalishi talabasi

Mamatqulova Iroda Ergashevna

O'zMU Jizzax filiali – Biotexnologiya kafedrasi katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Lavanda tarkibida Efir moylari (linalaol va uning murakkab efirlari, geraniol) bor. Efir moyi linastetat surtma dorilar va kuygan joylarni davolashda ishlatiladigan «Pavian» aerosoli tarkibiga kiradi. Atir-upa sanoatida keng ishlatiladi.

Kalit so'zlar: Lavandula officinalis, linalaol, geraniol, Lamiaceae, kultivatsiya, ammiakli selitra.

O'simlikning botanik tasnifi. Lavanda- Lavandula officinalis yasnotkaguldoshlar (Lamiaceae) oilasiga mansub o'simlik. U doim yashil, bo'yi 85-90 sm ga yetadigan, o'ziga xos xushbo'y hidli chala buta.[1] Tabiatda G'arbiy O'rta Yer dengizidan Dalmatsiya va Yunonistongacha, Alp tog'larida dengiz sathidan 1700 m balandlikda uchraydi. Fransiya, Italiya, Ispaniya, Angliya, Germaniya, Ruminiyada madaniylashtirilgan. Gruziya, Ukraina, Qrim va Qozog'istonda ham madaniylashtirilgan. Ildizi o'q ildiz, tepa qismida yaxshi rivojlangan, yon ildizlari tarmoqlangan. Yuqori qismi sanoqsiz chala yog'ochlangan sershox poyalardan iborat. Bu poyalarning pastki qismidan har yili ko'p miqdorda bir yillik novdalar o'sib chiqadi. Barglari rombsimon, tuxumsimon. O'tkir uchli qo'ng'ir rangda 0,5 sm uzunlikda bo'ladi. Gul hosil

qiluvchi novdalari 4 qirrali, pastki qismi serbarg.

Barglari qarama-qarshi joylashgan, bargi bandli, cho'ziq chiziqsimon, chetlari qayrilgan, 2-6 mm uzunlikda yashil yoki kulrang - yashil tuklangan. Gullari tik to'pgulni hosil qiladi. Gullari binafsha rangda, 12-14 tadan soxta shingilga to'planib, 5-7 tali mo'rt g'ovaksimon. Boshhoqsimon to'pgulni tashkil etadi. To'pgulning balandligi 25-30 sm. Mevasi 4 yong'oqcha, yongoqchalari uzunchoq silliq- qo'ng'ir (jigarrang) uzunligi 3 mm. 1000 dona urug'ning vazni 1-1,3 g.

Dorivorlik xususiyati: O'simlikning yer ustki qismi organizmga tinchlantiruvchi, stressga chidamlilikni oshirishuvchi, ruhiy holatni meyorlashtiruvchi, teri holatini yaxshilovchi ta'sir etadi. Lavanda gullari diuretik, antikonvulsant va tinchlantiruvchi xususiyatga, moyi esa antiseptik va bakteritsid ta'sirga ega.

Bundan tashqari, lavanda moyi epidermal hujayralarni to'liq qayta tiklash xususiyati bilan faol yaralarni davolashda (ayniqsa, kimyoviy kuyishlarni) ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Chandiqlarni kichraytirish va bo'rtmalarni so'rilishiga yordam beradi. Qabul qilinganda kranial(cherepnoy) qon bosimi pasaytiradi, bronxospazmni yo'qotadi, ichak tonusini oshiradi, ichni yumshatuvchi va yengil siydik haydovchi sifatida ta'sir ko'rsatadi, oshqozon kislotaliligini oshiradi hamda ishtaxani yaxshilaydi. Lavanda gullari markaziy asab tizimiga, shuningdek, nafas yo'llarining asab tizimiga tinchlantiruvchi ta'sir ko'rsatadi. Tarkibiga kiruvchi sineoldan farmakologiya sanoatida antiseptiklar tayyorlashda va balg'am ko'chiruvchi preparatlar olishda keng foydalaniladi. Tarkibida taninlarning mavjudligi sababli, ular diareya, ayniqsa fermentatsiya bilan sodir bo'lgan diareyaga qarshi ta'sirga ega. Spirtli ichimliklar bilan suyultirilgan lavanda moyi migren paytida, kuchli yurak urishi bilan, asabiylashish kuchaygan davrda, revmatizmning o'tkir xurujlarida ichiladi. Lavanda damlamasi yoki choyi

bosh og'rig'i, migren, bosh aylanishi, kam quvvatlik, jigar va taloq kasalliklari, ko'ngil aynishi, qorinning shishishi, qorin bo'shlig'idagi sanchiqlar, yurak zaifligi, boshlang'ich tomchilar, podagra va revmatik og'riqlar uchun ishlatiladi.

Agrotexnologiyasi. Lavanda o'simligi quyosh yaxshi tushadigan va namni yaxshi o'tkazadigan tuproqlarda o'stiriladi. Lavanda o'simligi urug'idan ko'paytiriladi. Urug'lar kech kuzda dalaga ekiladi. Bunda qishlash davrida rozetka holida o'taydilar. Agarda urug'lar bahorda ekilsa, bunda urug'lari maxsus joylarda va salqin yerda saqlanadi. Nam qumni qutilarga vaqti-vaqti bilan ularni mog'orlamasligi uchun namlab va aralashtirib turiladi. Bahorda urug'lar aprelning boshlarida egat oraliqlarini 70 sm qilib ekiladi. Bir gektarga 4-4,5 kg urug' sarflanadi. Ekishdan so'ng sug'oriladi. Urug'lar 10-12 kunda unib chiqadi, 2-3 bargcha chiqqandan so'ng qator oralariga traktorda ishlov beriladi va kultivatsiya qilinadi. Bundan tashqari er yumshatiladi va yagana qilinadi. Yagana qilishda bir tupda 2-3 tadan o'simlik qoldiriladi, ularing oralig'i 20-30 smni tashkil qiladi. Kuzda ekilgan o'simliklar may-iyun oylaridan gullaydi va bahorda ekilganlari iyul oyida gullaydi. Lavanda o'simligining ildiz tizimi yaxshi tarmoqlanganligi sababli ko'p sug'orishni talab etmaydi. Vegetatsiya davomida 6-9 marta sug'oriladi. 2-3 sug'orishdan so'ng gektariga 80-100 kg dan ammiakli selitra va 70-80 kg superfosfat solinadi. Go'ngli eritma bilan oziqlantirilsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

Xulosa: Lavanda O'zbekiston iqlim sharoitiga to'g'ri kelganligi sababli, uning agrotexnologiyasini rivojlantirish, shuningdek tibbiyotda keng tarmoqli bo'lganligi uchun, o'zimizda aholiga arzonroq hamda sifatli dori-darmonlar ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish kerak. U o'zining boy tarkibi bilan boshqa o'simliklardan farq qiladi. Undan nafaqat farmatsevtika sanoatida balki, kosmetologiya, aromatologiya, parfyumeriya sanoatlarida ham keng miqyosda foydalanishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI «BIOTEXNOLOGIYA» fakulteti “Dorivor o‘simliklarni yetishtirish texnologiyasi” fani (52-53betlar)
2. Ayupov.R.X “Dorivor o‘simliklar va ulardan foydalanish” Toshkent (91 - 92 betlar).
3. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI TOSHKENT DAVLAT AGRAR UNIVERSITETI “Dorivor o‘simliklarni yetishtirish texnologiyasi” fani Toshkent – 2018 yil (94-95 betlar).